

ARCA

ISSN:1306-3138 YIL/YEAR:18 SAYI/ISSUE:75
KIBRIS TÜRK MÜHENDİS VE MİMAR ODALARI BİRLİĞİ
MİMARLAR ODASI DERGİSİ
UNION OF THE CYPRUS TURKISH ENGINEERS AND ARCHITECTS
CHAMBER OF ARCHITECTS JOURNAL

75

Değişen Zaman ve Mekan İçinde Tarihi Kimliğin Sürekliliği: Lefkoşa-Arabahmet Mahallesi Deneyimi

Elif Atamaz AŞICIOĞLU*

KENT KİMLİĞİ

Uzun yıllar boyunca birarada yaşayan insan toplulukları, nesnel veya soyut olan herşeyi sembolleştirerek anlam kazandırmışlar ve ortak değerler oluşturmuşlardır. Kültür, bu ortak değerlerin; teknolojinin, sanatın, insan davranışlarının, maddi varlık ve eşyaların anlamlandırılmış örüntüsüdür. Her toplum gereksinim ve imkanları dahilinde kendi kültür öğelerini biçimlendirmiştir. **Mimari mekan**, kültürel biçimlenmelerin, anlamların, kuram ve düşünsel bütünlüklerin ortak çevreye sunulduğu algı ortamıdır¹. Bu nedenle kültür, en çok kentlerde, yaşadığımız mekanlarda deneyimlenmektedir.

Her kentin kendi kültürel birikiminin sonucunda edindiği bir "kimlik" yapısı vardır. Kentin kimliği, tarih içerisinde biçimlenmiş kültürün, yaşanan zaman diliminin ve kullanıcılarının aidiyat duygusunun ortak simgesidir. Kimlik bir gereksinimdir ve diğerlerinden ayırt edilmesini sağlar. Kimliğin devamı için kültürel deneyimin nesillere aktarılarak yaşatılması, bunun için de toplumun o yere ait kültürel değerlerin farkında olup, sahiplenmesi zorunludur. Kişi, mekanla arasında duygusal bir bütünleşme kurabildiği oranda o "yer"i sahiplenebilmekte ve korumaktadır.

Selimiye Camisinin tepesinden Lefkoşa'nın genel görünümü. "Picture Book of Cyprus-185 illüstrations" adlı kitaptan alınmıştır. K. Rustem and Brother (1960), Lefkoşa, Kıbrıs.

Değişen zaman ile birlikte oluşan yeni toplumsal bileşimler, yaşadıkları alanları mevcut alışkanlıklarına ve yaşam biçimlerine göre yeniden biçimlendirirler veya yeni yaşam alanlarını üretirler. Farklı / çoğul kimliklerin olduğu ortamlarda bütünleşme / uyuşma / özdeşlik kavramları bir pota içinde eritilmediğinde kent kimliğini kaybetmeye ve kişilerde "mekansızlık" hissi başlamaktadır². Bu da beraberinde tarihi dokunun anlamlandırılmaması ve tahribi riskini getirmektedir. Böyle durumlarda yasal önlem ve yaptırımlarla tarihi bölgenin korunması gerçekleştirilmektedir fakat bölge çoğunlukla canlılığını yitirmekte, hatta yaşamdan kopmakta, çöküntüye uğramaktadır.

Tanzimat caddesi. . "Picture Book of Cyprus-185 illüstrations" adlı kitaptan alınmıştır. K. Rustem and Brother (1960), Lefkoşa, Kıbrıs.

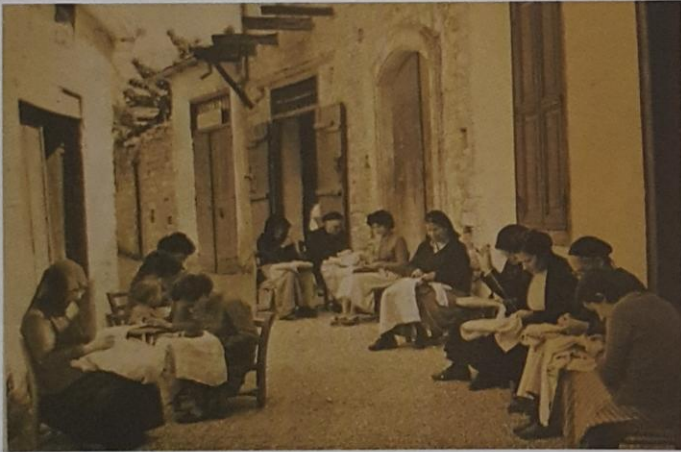
LEFKOŞA

Tarihde sosyal, kültürel ve politik merkez sıfatlarıyla gelişimini sürdürmüş olan Lefkoşa kenti, 1974'den sonra ikiye ayrılarak kuzeyde Türklerin, güneyde Rumların yaşadığı bölünmüş bir başkent olmuştur. Her iki bölgede de sınırın merkezden geçmesi nedeniyle, "surlar içi" diye adlandırılan eski kent merkezi önemini yitirmeye başlamış ve kent yeni gelişim bölgeleri ile genişlemiştir. "Surlarıç" yıldız biçiminde çevrelenmiş sur duvarları, çok-kültürlü mimari dokusu, doğal güzelliği ve tampon bölgesi ile dünyada benzeri olmayan bir tarihi merkezdir. Ne yazık ki, bölünmüşlüğü yarattığı olumsuzluklar tarihi kent kimliğine zarar vermektedir.

LEFKOŞA MASTER PLANI

Lefkoşa'nın bir bütün olarak onarımı ve canlandırılması amacıyla, Kıbrıslı Türk ve Rumların ortak vizyonu çerçevesinde Birleşmiş Milletler Gelişim Programının (UNDP) desteğiyle 1979 yılında Lefkoşa Master Planı hazırlanmıştır. Öncelikli hedefleri, bölgenin idari ve servis fonksiyonlarının iyileştirilmesi ve kente yakışır bir merkez yaratılmasıdır³.

Planın genel çerçevesinde her iki toplumun da tatmin olması üzerine, 1984'de ikinci aşamaya geçilmiştir. Bu aşama özellikle Surlariçi ve bölgenin iş alışveriş alanları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Eski Lefkoşa'nın dar sokaklarındaki komşuluk ilişkisi. "Picture Book of Cyprus-185 illustrations" adlı kitaptan alınmıştır. K. Rustem and Brother (1960), Lefkoşa, Kıbrıs.

1989'dan sonra, kerpiç-&-sıva çalışmaları başlamıştır. Her iki bölgeden iki önemli mahalle Chrysaliniotissa ve Arabahmet mahallelerinin rehabilitasyon projeleri ile pekçok bina onarılmıştır ve halen devam etmektedir.

ARABAHMET MAHALLESİ

Arabahmet Mahallesi, Surlariçinin kuzey batısında konumlanmış geleneksel konut bölgesidir. Osmanlı Idaresinde yüksek rütbeli memurlar ve zenginler burada yaşamayı seçtiği için Lefkoşa'nın en önemli bölgelerinden biriydi. Bölgenin adı o zamanlar Venedikliler'in elinde bulunan Lefkoşa'nın Osmanlılar tarafından fethine katılmış ve 1584'den 1587 yılına kadar vali olduğuna inanılan Arap Ahmet Paşa'dan gelir. Osmanlılar, Venedikliler ve Luzinyanlardan kalan evleri kullanmaya başladıklarında mevcut yapılara kültürlerine özgü bazı değişiklikler yaptılar. Bu değişiklikler arasında jumbalar eklemek ve yüksek bahçe duvarları örmek de vardı. 1920'lerde bölgeye yerleşen Ermeni göçmenleri kısa sürede ekonomik durumlarını düzelterek kiracı olarak girdikleri evleri satın almışlardır. 1930'lara gelindiğinde Arabahmet'de 5-10 aileden başka Türk kalmamıştır. 1963'de yaşanan politik gelişmelerden endişelenen Ermeniler bölgeyi terk etmeye başladılar. Boşalan evlere Kıbrıs'ın çeşitli bölgelerinden göç eden Türk aileleri yerleştiler ve Mahallenin demografik yapısı yeniden değişime uğradı. 1974 sonrasında Lefkoşa kentini kesin bir sınırla ikiye bölen Yeşil Hattın mahallenin hemen kıyısından geçiyor olması bölgede güvensizlik yaratmış ve kentin çeperlerine doğru göç hareketi ivme kazanmıştır.

Günümüz göçmen evlerinden görüntüler.

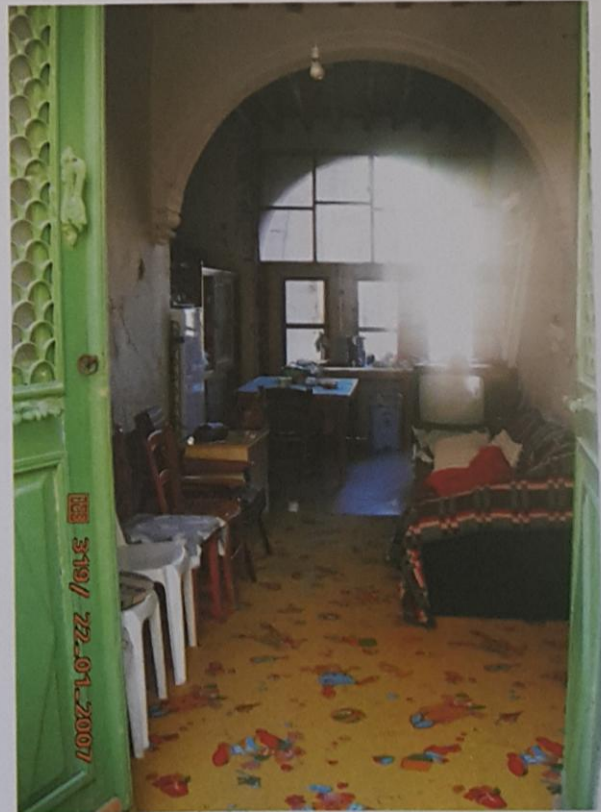
Lefkoşa İmar Planı kapsamında özel proje alanı seçilen Arabahmet bölgesi ile ilgili hedeflenen; bölgeyi terk edilmişliğinden kurtarıp, yeniden kente dahil edilerek canlandırılması, böylelikle kültürel ve mimari değerlerin gelecek nesillere taşınmasıdır⁸. Çalışmalar konutların ve diğer yapıların restorasyonu, trafik ağının yeniden düzenlenmesi, yaya yollarını peyzaj ve sosyal faaliyetlerin oluşturulması üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu dönemde (1979), 'Lefkoşa İmar Planı Grubu' içerisinde yer alan Eski Eserler ve Müzeler Dairesi ile Şehir Planlama Dairesi'nin ortak görüşü, Surlarıçi'nin canlandırılması projesinin ancak nüfusun canlandırılması ile mümkün olduğudur^{9, 10}. Bunun için önerilen; bölgede oturan ve çok düşük gelir düzeyi olan ve yaşantı olarak mahalleye uymayan ailelerin, surlar dışında kendileri için inşa edilecek konut bölgesine aktarılmasıydı. Sosyal bir müdahalenin göçmen haklarına aykırı olduğunu düşünen U.N.H.C.R (Göçmenler Komiserliği) bu düşüncenin karşısında durmuştur ve öneri gerçekleştirilememiştir.

Tanzimat Caddesinin bitimindeki sınır.

Canlandırma çalışmaları, yapıların ikametde ve sosyal faaliyetlerde (kütüphane, kültür merkezi, küçük galeri, folk dansları derneği, küçük otel ve restoran) kullanımına uygun restorasyonuna yönelmiştir. Özellikle Arabahmet Kültür ve Sanat Evi, düzenlediği etkinliklerle kamunun ilgisini bölgeye çekmektedir. Bohçalıyan Restoran ziyaretçiler için tasarlanmış şık ve geleneksel bir restorandır. Restore edilmiş konutlara bazı sanatçılar yerleşmişler,

atölyelerini buraya taşımışlardır. Bu kişi ve kuruluşlarla birlikte, Arabahmet Festivali düzenlenmiş ve Lefkoşa'nın her yerinden insanlar katılarak eğlenmişlerdir. Bu projenin Arabahmet üzerinde çok olumlu etkileri olduğu tartışılmaz. Ancak, hisar hendeğinin, Ledra Palace Otelinin ve geleneksel yapıların nostaljik cephelerinin eşsiz manzarası sadece turistlerin ziyaretini çekebilmektedir. Bölgenin yerli halkı bu binaların içerisinde yaşamak / çalışmak istemiyorlar. Dar sokaklarında yürürken, yalnızlığın ve terk edilmişliğin hüznü var. Canlandırma süreci çok yavaş ilerlemekte ve hedeflenen sonuca ulaşamamaktadır. Göçmenler ile yerli halk arasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıkların yanı sıra, Kuzey Kıbrıs'ın dünya kamuoyunda tanınmamış olması, ekonomik ambargolar ve yeşil hattın varlığı radikal bir değişimi engellemektedir.

Mahallenin eski bir Kıbrıslı yerleşkesinin evinden görüntü.

Gittikçe azalan nüfusu arttırmak için Kuzey Kıbrıs Hükümeti, Anadolu'dan işsiz ve yoksul Türkleri boşalan mahallelere yerleştirmeye başlamıştır. Arabahmet Mahallesi de bu boşalan bölgelerden birisidir. Yeni gelen göçmenlerle birlikte, mahallenin demografik yapısı dramatik biçimde değişime uğramıştır. Günden güne artan suç vakaları bölgede güvensizliğe neden olmuş, az sayıdaki Kıbrıslı Türkleri de bölgeden kaçırmıştır. Artık mahalle, içinde yaşadığı mimari değerlerin farkında olmayan ve kendi yaşam biçimini bölgeye adapte etmeye zorlayan yoksul göçmenlere terkedilmiştir^{4,5,6}. Bu kesimin ekonomik yoksunluğu, binalardaki harabiyeti arttırmasının yanı sıra, binaların yeni yaşam biçimine uydurulabilmesi için yıkılarak yeniden onarımını da olanaksız kılmıştır⁷. Bu da, mimari mirasın ayakta kalmasında avantaj olmuştur.

Mahallenin terkedilmiş boş evlerinden biri.

SONUÇ

Kent kimliğinin sürekliliğinde toplum ile yapı arasındaki mekansal iletişimin devamlılığı, kültürel kodların yeniden yorumlanıp üretilerek gelecek nesillere aktarılması çok önemlidir. Zamanla birlikte kullanıcılar, dolayısıyla mekanlar değişir, fakat bu değişim yok edici değil geliştirici olmalıdır. Özellikle kent kimliğinin parçası olan tarihi mekanlar, toplumun katılımı ile birlikte yaşatılmalı, işlevsel canlılıkla desteklenmelidir.

Arabahmet Kültür ve Sanat Evi

REFERANSLAR

- 1- Akgün B. (2001); Mekansal İmge Mekansal Pratik İlişki / İlişkisizliğinin Bursa'da 1950-1951 ve 1989 Bulgaristan Göçmenleri Üzerinde İncelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- 2- Aykut O. (1998); Ankara'nın Konutlaşma Sürecindeki Biçimsel Gösterge Değerlerinin "Kimlik" kavramı ile ilişkilendirilmesine Ait Bir İnceleme, yayınlanmamış doktora tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi
- 3- UNDP (2000); Restoring the Heart of Nicosia, Master Planı Raporu.
- 4- Andaç, İbrahim (2006). Arab Ahmet Kültür Evi Başkanı. Görüşme Raporundan alınmıştır.
- 5- Kufi, Arif (2006). Arab Ahmet'in eski Türk yerleşimi. Görüşme Raporundan alınmıştır.
- 6- Öztekin, Gül (2006). Şehir Bölge Planlama Dairesi, Şehir Planı. Görüşme Raporundan alınmıştır.
- 7- Gürkan, Hasmet Muzaffer (1996), Dünkü ve Bugünkü Lefkoşa. Lefkoşa: Galerî Kültür Yayınları.

8- UNDP (2004); Nicosia Master Plan, New Vision for the Core of Nicosia, Diagnostic Report, Executive Summary.

9- Feridun, İlkay (1991). "KKTC'de Kentsel Koruma ve Lefkoşa Surlar içinde Arab Ahmet Örneği", Mimarca Dergisi, sayı 32, Lefkoşa.

10- Öztekin, Gül (2006).

Restore edilen mahalleden görüntüler. Restore edilmiş bu boş sokaklarda sadece turistler gezmektedir.

Mahallenin planı.

* Öğretim Görevlisi, Yakın Doğu Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi